

Συμμετοχική δημοκρατία και πλουραλισμός

Στου
Ν. ΜΟΥΖΕΛΗ

τη Μεταπολίτευση η μαζικοποίηση των αστικών κομμάτων δεν συνοδεύτηκε από τον εκδημοκρατισμό τους. Τα κόμματα όχι μόνο διατήρησαν τα πελατειακά χαρακτηριστικά τους αλλά και ανέπτυξαν ακόμη πιο έντονα από ό,τι στο παρελθόν τους λαϊκιστικούς προσανατολισμούς τους. Έτσι, η λαϊκιστική νοοτροπία και τα περίφημα πελατειακά δίκτυα, αντί να περιθωριοποιηθούν, λόγω της μαζικοποίησης των κομμάτων, διαβρώνουν κατά πολύ πιο έντονο τρόπο τις δημοκρατικές διαδικασίες. Γιατί, αν οι προδικτατορικές πολιτικές ηγεσίες δρούσαν πελατειακά/λαϊκιστικά, οι υλικό και οργανωτικοί πόροι που διέθεταν ήταν ισχυροί σε σχέση με τους πόρους που διαθέτουν τα κόμματα σήμερα. Αυτό σημαίνει ότι σήμερα τα φαινόμενα της ρουσφετολογίας, της πολιτικής διαφθοράς και των παράνομων κυκλωμάτων μεταξύ ιδιωτών - πολιτικών - δημοσίων υπαλλήλων πήραν και αυτά μαζικές διαστάσεις.

Αλλο ένα βασικό χαρακτηριστικό του μεταπολιτευτικού μας συστήματος είναι η κομματικοκρατία. Τα κόμματα επιβάλλουν την κομματική/ρουσφετολογική τους λογική σε χώρους που θα έπρεπε να είναι εκτός όχι μόνο του πολιτικού αλλά και του κομματικού παιχνιδιού. Πιο συγκεκριμένα, λόγω της καχεκτικής κοινωνίας πολιτών, στη χώρα μας η κομματικοκρατική λογική διεισδύει σχεδόν σε όλους τους τομείς της ελληνικής κοινωνίας. Από τον αθλητισμό και την τέχνη ως το πανεπιστήμιο και τα επαγγέλματα, η έντονη κομματικοποίηση υποσκάπτει συστηματικά τις ιδιαίτερες λογικές και αξίες όλων αυτών των χώρων. Έτσι, λόγω αυτού του κομματικού «επεκτατισμού», θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πως στην Ελλάδα δεν έχουμε κομματική αλλά κομματικοκρατική δημοκρατία.

Δεν είναι λοιπόν περίεργο που η πλειονότητα των πολιτών αντιμετωπίζει με μεγάλη καχυποψία τα κόμματα. (Σύμφωνα με τα στοιχεία του ειδικού Ευρωβαρόμετρου που έγινε για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και διεξήχθη στη χώρα μας τον Οκτώβριο του 2003, οι Έλληνες δεν εμπιστεύονται τα πολιτικά κόμματα σε ποσοστό 77%.) Δεν είναι επίσης περίεργο πως η ανάγκη αλλαγής και ανανέωσης των κομμάτων και του πολιτικού συστήματος πιο γενικά βρίσκεται στο κέντρο της προεκλογικής αναμέτρησης.

■ Η αναδιοργάνωση της κοινωνίας

Αν ο Ανδρέας Παπανδρέου καινοτόμησε στον κομματικό χώρο δημιουργώντας το πρώτο αστικό μαζικό κόμμα στη σύγχρονη ελληνική πολιτική ιστορία (καινοτομία που η ΝΔ αναγκάστηκε να μιμηθεί), ο τωρινός πρόεδρος του ΠαΣοΚ προσπαθεί να εισαγάγει μίαν άλλη καινοτομία: τη συμμετοχική δημοκρατία. Η συμμετοχική δημοκρατία έχει μακρινές ρίζες – αλλά αναπτύχθηκε συστηματικά από τον κοινωνιολόγο Paul Hirst, ο οποίος μαζί με άλλους προοδευτικούς διανοούμενους είδε την εμφάνιση της δημοκρατίας σαν τη μόνη εφικτή και επιθυμητή στρατηγική της Αριστεράς σε μια περίοδο κρίσης και του υπαρκτού σοσιαλισμού και της κρατικιστικής/γραφειοκρατικής Σοσιαλδημοκρατίας. Η θεωρία της συμμετοχικής δημοκρατίας (associative democracy) στοχεύει στην ενδυνάμωση των δημοκρατικών θεσμών με μέτρα, όπως η ριζοσπαστική αποκέντρωση των κρατικών εξουσιών, η ανάπτυξη συνεταιριστικών μορφών οργάνωσης σε όλους τους κοινωνικούς τομείς, η οικονομική δημοκρατία, η

Στιγμιότυπο από την ψηφοφορία για την ανάδειξη νέου προέδρου του ΠαΣοΚ

ανάπτυξη εθελοντικών οργανώσεων και πιο γενικά η ανάπτυξη ενός «τρίτου χώρου» μεταξύ κράτους και αγοράς.

Μερικές από τις παραπάνω ιδέες τις βλέπουμε στις προγραμματικές δηλώσεις του Γεωργίου Α. Παπανδρέου. Αν εφαρμοστούν, θα οδηγήσουν σε σοβαρές αλλαγές και στην εσωτερική οργάνωση του ΠαΣοΚ και στις σχέσεις του κόμματος με την κοινωνία.

Όσον αφορά τις εσωτερικές αλλαγές, η εκλογή του προέδρου από την κομματική βάση καθώς και η επιτυχής κινητοποίηση των «φίλων του ΠαΣοΚ» είναι δύο κινήσεις που σίγουρα αμβλύνουν τη δύναμη των «βαρόνων» και δίνουν τη δυνατότητα στον νέο πρόεδρο να αποδομησει τα κομματικά φέουδα και τα κλειστά κυκλώματα που, επί κυβερνήσεως Σημίτη, αποτέλεσαν τα κύρια εμπόδια στον εκσυγχρονισμό του κράτους.

Όσο για τις σχέσεις του κόμματος με την κοινωνία, η έμφαση που η έννοια της συμμετοχικής δημοκρατίας δίνει στην ανάγκη συμμετοχής όλων των μελών της κοινωνίας στη λήψη αποφάσεων οδηγεί σε ένα νέο είδος πολιτικής κινητοποίησης. Αντίθετα με τις δεκαετίες του '70 και του '80, σήμερα η ενεργοποίηση του πολίτη δεν εννοείται μόνο ως ένταξη και συμμετοχή μέσα στα κόμματα. Με βάση το πνεύμα της συμμετοχικής δημοκρατίας, η συμμετοχή στα κοινά μπορεί να γίνεται και μέσω της κοινωνίας των πολιτών, μέσω μη κυβερνητικών οργανώσεων που προωθούν μη επιμεριστικές, καθολικές αξίες. Τη στιγμή που όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε όλο τον ανεπτυγμένο κόσμο τα μαζικά κόμ-

ματίζουν την ενδυνάμωση του πλουραλισμού. Εξηγούμαι:

Το πολίτευμα της φιλελεύθερης δημοκρατίας έχει δύο βασικές διαστάσεις: αυτή της συμμετοχής (η «δημοκρατική» διάσταση) και εκείνη του πλουραλισμού (η «φιλελεύθερη» διάσταση). Το φιλελεύθερο στοιχείο του πλουραλισμού, όταν δεν συνδέεται με το δημοκρατικό στοιχείο της συμμετοχής, οδηγεί σε ελιτίστικες, ολιγαρχικές μορφές κοινοβουλευτισμού. (Κλασικό παράδειγμα στη χώρα μας ήταν ο κοινοβουλευτισμός του 19ου αιώνα που άφηνε – παρ' όλη την καθολική ψηφοφορία – την πλειοψηφία του πληθυσμού εκτός της ενεργού πολιτικής.) Από την άλλη μεριά, η συμμετοχή χωρίς ουσιαστικό πλουραλισμό, χωρίς ισορροπητικό ανταγωνισμό μεταξύ κομμάτων και άλλων κέντρων εξουσίας, οδηγεί σε βοναπαρτικού, λαϊκιστικού τύπου καθεστώτα (ο περονισμός στη δεκαετία του '50 στην Αργεντινή είναι ένα καλό παράδειγμα λαϊκής συμμετοχής χωρίς πλουραλισμό).

Με βάση τα παραπάνω είναι προφανές πως, για να λειτουργήσει σωστά η συμμετοχική δημοκρατία, θα πρέπει να συνδέεται πάντα με μέτρα που να δυναμώνουν τον πλουραλισμό – την ισορροπία μεταξύ διαφοροποιημένων θεσμικών χώρων, μεταξύ αντικρουόμενων κέντρων δύναμης. Αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί γιατί στη χώρα μας δεν έχουμε μόνο δημοκρατικό έλλειμμα στον τομέα της συμμετοχής, αλλά και εξίσου σοβαρό έλλειμμα στην πλουραλιστική διάσταση. Πιο συγκεκριμένα, η κομματικοκρατία από τη μια μεριά και η αγοροκρατία από την άλλη δημι-

που θα μείωναν θεσμικές ανισορροπίες, όπως για παράδειγμα:

Α) Στον πολιτικό χώρο, τη δυνατότητα του οικονομικού κεφαλαίου να αγοράζει (λίγο-πολύ αυτόματα κατά τον Bourdieu) πολιτικό κεφάλαιο – σε ένα πλαίσιο όπου οι προεκλογικές δαπάνες, λόγω της τηλεόρασης, αυξάνονται γεωμετρικά. Εδώ χρειάζεται όχι μόνο «διαφάνεια» και «αυστηρό έλεγχο» αλλά κυρίως τη σταδιακή κάλυψη των προεκλογικών δαπανών από το κράτος (προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση γίνονται σε Πορτογαλία, Καναδά κ.α.).

Β) Στον πολιτισμικό χώρο, τη δυνατότητα του οικονομικού κεφαλαίου να αγοράζει πολιτισμικό κεφάλαιο μέσω του ελέγχου της τηλεόρασης. (Έτσι, η κύρια πηγή κατασκευής ταυτοτήτων και αναγκών στις μετανεωτερικές κοινωνίες ελέγχεται από ανθρώπους που τους ενδιαφέρει λιγότερο η αναβάθμιση του πολιτισμικού επιπέδου των πολιτών και περισσότερο το κέρδος.) Ένα προοδευτικό πρόγραμμα πρέπει να τονίσει πως η τηλεόραση, λόγω του κεντρικού ρόλου που παίζει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των νέων, δεν μπορεί να είναι μια συνηθισμένη κερδοσκοπική επιχείρηση. Υπάρχει ανάγκη σταδιακής δημιουργίας ενός Τρίτου Τηλεοπτικού Χώρου μεταξύ του κρατικού και του ιδιωτικού. Αυτός ο χώρος θα χρηματοδοτείται από το κράτος, αλλά δεν θα ελέγχεται ούτε από το κράτος ούτε από την αγορά. Θα ελέγχεται από ανθρώπους που παράγουν κουλτούρα ή/και από αυτούς που νομιμοποιούνται να τη διαχέουν (δάσκαλοι, γονείς κτλ.).

Γ) Στον κοινωνικό χώρο, ο κομματικός επεκτατισμός, η κομματικοκρατία κυριολεκτικά συνθλίβει τον χώρο της κοινωνίας των πολιτών. Εδώ χρειάζεται όχι μόνο η ενίσχυση των ΜΚΟ αλλά και η δημιουργία αυτόνομων διοικητικών αρχών με πραγματική αυτονομία από το κρατικοκομματικό σύστημα, σημαντικούς πόρους και εκπαιδευμένο προσωπικό – αρχών που θα λειτουργήσουν σαν γέφυρες μεταξύ κράτους και κοινωνίας πολιτών. Τέτοιες αρχές πρέπει να συγκροτούν θεσμικά αντίβαρα που θα ελέγχουν αποτελεσματικά τις αυθαιρεσίες και του κομματικοκρατικού συστήματος (διαπλοκή, διαφθορά) και αυτού της αγοράς (μονοπωλιακές/ολιγοπωλιακές καταστάσεις).

Εδώ θα πρέπει επίσης να αναφέρουμε την επιτακτική ανάγκη αυτόνομων από τα κόμματα οργανισμών (με πόρους, εκπαιδευμένο προσωπικό κτλ.) που θα σχεδιάζουν σε μακρόχρονη βάση μεταρρυθμίσεις στον χώρο της Υγείας, της Παιδείας, της Δημόσιας Διοίκησης. Πρέπει επιτέλους να δοθεί τέρμα στην προχειρολογία, στο «ράβε-ξήλωνε» του κάθε υπουργού ή και κυβέρνησης. Η ουσιαστική μεταρρύθμιση στον χώρο της Δημόσιας Διοίκησης, της Παιδείας και της Υγείας πρέπει να γίνει λιγότερο κομματικό και περισσότερο εθνικό θέμα – το πέρασμα από το στενά κομματικό στο εθνικό μπορεί μόνο να επιτευχθεί με τη μερική μετάβαση δύναμης/επρροχής/λειτουργιών από το κομματικοκρατικό σύστημα στην κοινωνία πολιτών, με τη δημιουργία ανεξάρτητων αρχών που να έχουν (αντίθετα με τις περισσότερες καρκινοβατούσες υπάρχουσες αρχές) αυτονομία, πόρους, κύρος.

■ Το συμπέρασμα

Ο ριζοσπαστικός εκδημοκρατισμός της κοινωνίας μας δεν προϋποθέτει μόνο την ενεργό συμμετοχή του πολίτη στη λήψη αποφάσεων – προϋποθέτει επίσης μια νέα μακρο-ισορροπία μεταξύ κράτους, αγοράς και κοινωνίας. Προϋποθέτει το πέρασμα από την κομματικοκρατική και αγοροκρατική στη συμμετοχική αλλά και πολυλογική δημοκρατία.

■ Για να λειτουργήσει σωστά η συμμετοχική δημοκρατία θα πρέπει να συνδέεται πάντα με μέτρα που να δυναμώνουν τον πλουραλισμό – την ισορροπία μεταξύ διαφοροποιημένων θεσμικών χώρων, μεταξύ αντικρουόμενων κέντρων δύναμης

ματα αντιμετωπίζουν τη γενικευμένη αδιαφορία των πολιτών, η συμμετοχική δημοκρατία οδηγεί στη στρατηγική της αναζωογόνησης του δημόσιου χώρου μέσω της ενδυνάμωσης της κοινωνίας των πολιτών και της συστηματικής συνεργασίας σε συγκεκριμένους τομείς των κομμάτων και της Δημόσιας Διοίκησης και με μη κυβερνητικές οργανώσεις.

■ Αναγκαίες ισορροπίες

Για να πετύχει η στρατηγική της συμμετοχικής δημοκρατίας χρειάζεται να συνδεθεί κατά συστηματικό τρόπο με μία στρα-

ουργούν σοβαρές ανισορροπίες. Η κομματικοκρατική λογική σε συνδυασμό με τη λογική της αγοράς (κυρίως μετά τη δεκαετία του '70) κυριολεκτικά συνθλίβουν τις λογικές και αξίες όλων των άλλων θεσμικών χώρων. Αυτού του είδους οι ανισορροπίες δεν μπορούν να διορθωθούν μόνο με τη συμμετοχή των πολιτών. Χρειάζονται ρήξεις και έλεγχοι όχι μόνο από κάτω αλλά και εκ των άνω. Χρειάζεται με άλλα λόγια ένας εκδημοκρατισμός που θα είναι συμμετοχικός αλλά και πλουραλιστικός/πολυλογικός. Πιο συγκεκριμένα, η ιδέα του πλουραλιστικού/πολυλογικού εκδημοκρατισμού θα οδηγούσε σε πολιτικές